

Jeseň 1938: Keď sa sen o autonómii zmenil na totalitnú nočnú moru

Po Mníchovskom diktáte sa Česko-Slovensko neprebudilo len do okyptenej geografie, ale aj do hlbokoj celospoločenskej depresie. Rezignácia a odchod Edvarda Beneša do exilu vytvorili v krajine nebezpečné politické vákuum, ktoré okamžite začali zaplňať radikálne sily. To, čo sa na prvý pohľad javilo ako víťazné zavŕšenie slovenských emancipačných snáh, sa v priebehu niekoľkých týždňov začalo podobať na bleskovú eróziu demokracie. Nasledujúce mesiace odhalili trpkú pravdu: cena za dlho očakávanú autonómiu mala byť zaplatená nielen územím, ale predovšetkým stratou svedomia a slobody.

2. Paradox autonómie: Získanie moci verzus strata územia

Dátum 6. október 1938, kedy bola v Žiline vyhlásená slovenská autonómia, predstavoval pre Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu (HLS) triumf. Víťazstvo bolo symbolicky spečatené aj v názve štátu – zjednotená Česko-Slovenska republika (ČSR) s novou pomlčkou jasne demonštrovala nové, rovnocennejšie postavenie Slovenska, ktoré dostalo oficiálny názov Slovenská krajina. Jozef Tiso sa 7. októbra postavil do čela autonómnej vlády, no eufória mala trvať len krátko.

Už v novembri prišiel šok v podobe Viedenskej arbitráže. Rozhodnutím Nemecka a Talianska muselo Slovensko odstúpiť päťinu svojho územia Maďarsku, čím prišlo o 800-tisíc obyvateľov, z toho vyše 250-tisíc Slovákov. Na obsadených južných územiach bola okamžite nastolená tvrdá vojenská diktatúra, sprevádzaná národnostným útlakom a prudkým poklesom životnej úrovne. Tragédiu zavŕšilo Poľsko, ktoré si na Orave a Spiši ukrojilo 226 km² územia so 4 280 obyvateľmi. Nová samospráva tak vznikala na základoch okyptenej a poníženej krajiny.

3. Koniec politického pluralizmu: "Jednota" ako zbraň

Demokracia na Slovensku sa nesypala pomaly, ale podľahla agresívnemu tlaku na „národnú jednotu“. HLS sa vyhlásila za jedinú legitímnu predstaviteľku národa a pod heslom zjednotenia pohlcovala alebo rovno zakazovala ostatné politické strany. Tento rozklad pluralizmu bol definitívne potvrdený v decembri 1938 počas zmanipulovaných volieb do Snemu. Existovala len jediná, jednotná kandidátka, pričom HLS si vopred „rezervovala“ 50 zo 63 poslaneckých kresiel. Rétorika jednoty sa stala nástrojom na elimináciu nepohodlných názorov. Jozef Tiso v bratislavskom rozhlase v novembri 1938 jasne definoval hranice novej politickej reality:

„Kto sa proti jednotnej vôli slovenského národa postaví, alebo previni, stane sa nepriateľom a zradcom slovenského národa a s tým národ nemilosrdne zúčtuje.“

Tieto slová neboli len politickou proklamáciou, ale priamou hrozbou každému, kto by chcel kráčať inou cestou než tou, ktorú vytýčila štátostrana.

4. Úsvit represíí a Hlinkova garda

Rétoriku „účtovania s nepriateľmi“ začali do praxe uvádzať ozbrojené oddiely Hlinkovej gardy.

Pod vplyvom radikálneho krídla strany, reprezentovaného Vojtechom Tukom, Alexandrom Machom a Ferdinandom Ďurčanským, sa krajina začala meniť podľa totalitných vzorov. Sloboda tlače a zhromažďovania sa stali prázdnyimi pojmami. Premenu spoločnosti sprevádzalo aj symbolické násilie – v Ružomberku bola odstránená socha R. W. Setona-Watsona, priateľa Slovákov, len preto, že protestoval proti okupácii Česko-Slovenska. V Košiciach sa ešte pred okupáciou promptne premenovávali námestia, napríklad Husitské na Námestie Andreja Hlinku. Agresivita režimu sa čoskoro obrátila proti najzraniteľnejším. Začalo sa systematické prenasledovanie židovského obyvateľstva, ktorého predzvesťou boli v roku 1938 rozbité výklady ich obchodov v uliciach Bratislavy. Štátna doktrína postavená na hľadaní „vnútorného nepriateľa“

vytvorila atmosféru strachu, ktorá ospravedlňovala akýkoľvek zásah do základných ľudských práv v mene vyššieho národného záujmu.

5. Jozef Tiso: Od kňaza k prezidentovi odsúdenému na smrť

Ústrednou postavou tejto tragickej epochy bol Jozef Tiso. Jeho životný príbeh je fascinujúcim, no desivým obrazom toho, ako sa vzdelaný teológ môže stať architektom totality. Rodák z Veľkej Bytče, ktorý v roku 1911 získal doktorát z teológie vo Viedni, pôsobil v Nitre ako spirituál – duchovný radca v seminári. Do politiky vstúpil ako autor Trnavského manifestu a v demokratickej ČSR dokonca zastával post ministra zdravotníctva.

Jeho politický vrchol však prišiel v čase, keď sa Európa skláňala pred Hitlerom. Ako predseda autonómnej vlády od 7. októbra 1938 a neskorší prezident Slovenskej republiky spojil osud slovenského národa s nacistickým Nemeckom. Tiso, ktorý svoju kariéru začínal v mantineloch parlamentnej demokracie, ju ukončil v tieni spolupráce s režimom zodpovedným za milióny mŕtvych. Za túto činnosť v rokoch 1938–1945 ho Národný súd v Bratislave v roku 1947 odsúdil na trest smrti.

6. Záver: Krehkosť slobody

Jeseň 1938 zostáva mementom, ako rýchlo dokáže demokratický systém kolabovať pod tlakom vonkajšej hrozby a vnútornej túžby po moci. Autonómia, hoci bola legitímnou požiadavkou Slovákov, sa v rukách HSLS stala nástrojom na vybudovanie neslobody. Premena spoločnosti nezačala hneď plynovými komorami, ale nenápadným premenovávaním námestí, odstraňovaním sôch, útokmi na tlač a volaním po národnej jednote, ktorá nepripúšťa diskusiu.

História nás učí, že sloboda nie je trvalý stav, ale krehká rovnováha. Preto sa musíme pýtať: *Dokážeme aj dnes včas rozpoznať moment, kedy sa volanie po „národnej jednote“ stáva nástrojom na potlačenie základných ľudských práv?*